

УДК 336.14

DOI: 10.60022/2(8)-14S

Мельничук Ганна Сергіївна

кандидат економічних наук

заступник декана факультету фінансів та цифрових технологій

Державний податковий університет, Україна

Melnychuk Hanna

Candidate of Economic Sciences

Deputy Dean of the Faculty of Finance and Digital Technologies

State Tax University, Ukraine

ORCID ID: 0000-0002-0640-0334

Дідківська Карина Олександрівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Державний податковий університет, Україна

Didkivska Karyna

higher education applicant at the first (Bachelor's) level

State Tax University, Ukraine

ORCID ID: 0009-0006-7702-7289

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей та тенденцій формування доходів державного бюджету України у військовий час. Проаналізовано стан виконання державного бюджету України за період 2021-2024 рр. Встановлено зменшення доходів державного бюджету та зниження частки податкових надходжень в їх структурі. Виявлено збільшення обсягів фінансової допомоги від міжнародних партнерів, яка стала важливим джерелом для покриття витрат та підтримання макрофінансової стабільності. Акцентовано увагу на ризиках залежності від зовнішніх позик і загрози національній безпеці країни. Описано основні проблеми фіскальної політики, серед яких недостатня ефективність податкового адміністрування, зростання тіньового сектору економіки та втрати податкової бази через бойові дії. Для зміцнення фінансової стабільності України аргументовано необхідність підвищення ефективності податкової системи, розширення податкової бази, стимулювання офіційного працевлаштування та забезпечення прозорого використання міжнародної допомоги.

Ключові слова: державний бюджет, доходи бюджету, дефіцит бюджету, структура доходів, міжнародна фінансова допомога, воєнний стан.

SOME ASPECTS OF FORMING THE REVENUES OF THE STATE BUDGET OF UKRAINE DURING THE WAR

Abstract. The article is devoted to the study of the features and trends of the formation of state budget revenues of Ukraine during wartime. The state of execution of the state budget of Ukraine for the period 2021-2024 is analyzed. A decrease in state budget revenues and a decrease in the share of tax revenues in their structure are established. An increase in the volume of financial assistance from international partners is identified, which has become an important source for covering costs and maintaining macro-financial stability. Attention is focused on the risks of dependence on external loans and threats to the country's national security. The main problems of fiscal policy are described, including insufficient efficiency of tax administration, growth of the shadow economy sector, and loss of the tax base due to hostilities. To strengthen the financial stability of Ukraine, the need to increase the efficiency of the tax system, expand the tax base, stimulate official employment, and ensure the transparent use of international assistance is argued.

Keywords: state budget, budget revenues, budget deficit, revenue structure, international financial assistance, martial law.

Постановка проблеми. Доходи державного бюджету України як частина акумульованих і централізованих фінансових ресурсів відповідно до чинного законодавства виступають базисом для виконання покладених на державу функцій та завдань. Від достатності доходів держбюджету залежить можливість виконання органами державної влади покладених на них функціональних повноважень та обсяг надання громадянам країни суспільних благ і послуг. Разом з тим, величина та механізми акумулювання фінансових ресурсів до бюджету, насамперед у вигляді податкових платежів, здійснюють суттєвий вплив на економічну активність суб'єктів господарювання, на рівень зайнятості, процеси інвестування тощо. Проблеми забезпечення достатнього обсягу надходжень до державного бюджету, знаходження оптимальних способів його наповнення, які б не перешкоджали економічному зростанню, досягнення збалансованості доходів і видатків бюджету були характерними для України впродовж багатьох років. З початком повномасштабної російської агресії окреслені проблеми лише загострились, й Україна стикнулася з безпрецедентними викликами у сфері публічних фінансів. Різке скорочення доходів через падіння економічної активності, зростання соціальних і військових видатків, а також необхідність забезпечення бюджетної збалансованості спричинили необхідність перегляду діючих механізмів фіскальної політики. Постає проблема пошуку оптимальних шляхів фінансування дефіциту бюджету, підвищення ефективності використання ресурсів і зміцнення фінансової стійкості держави за умов зростання боргового навантаження та залежності від міжнародної допомоги. Вищезазначене актуалізує важливість та доцільність подальших досліджень питань формування доходів державного бюджету України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика доходів і видатків державного бюджету впродовж багатьох років перебуває в центрі уваги науковців, урядовців і практиків. Серед новітніх досліджень відзначимо працю Чугунова І., Пасічного М. та Нікітішина А. [2], які аналізують зміни в структурі доходів бюджету в період дії режиму воєнного стану та роль міжнародної фінансової допомоги у наповненні бюджету. Ватаманюк-Зелінська У., Зелінський М.-П. [5] вивчають особливості адаптації бюджетної політики до нових воєнних економічних реалій. Посаднєва О. та Смоленко В. [7] досліджують обсяги, джерела та структуру наданої Україні міжнародної фінансової допомоги та її вплив на ресурсну базу бюджету, а Кужелєв М. і Нечипоренко А. [6] розглядають структуру доходів Державного бюджету України, трансформації податкової політики та системи адміністрування податків в умовах воєнного стану. Не применшуючи наявні напрацювання науковців, однак враховуючи постійні непередбачувані зміни середовища господарювання, що впливають на можливість сплати податків суб'єктами господарювання, потребу у подальшому нарощуванні видатків на оборону, зростання державного боргу, актуальним є продовження досліджень питань формування доходів державного бюджету України.

Метою статті є аналіз особливостей та тенденцій формування доходів державного бюджету України у військовий час, окреслення подальших перспектив щодо знаходження джерел наповнення державного бюджету.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало серйозним ударом для фіскальної політики та процесу формування доходів як державного, так і місцевих бюджетів. Одним з найсерйозніших наслідків війни є масова еміграція українців. Війна призвела до суттєвих економічних проблем: зростання безробіття, порушення економічних зв'язків, знищення інфраструктури та виробничих потужностей, замороження інвестиційних проектів і збільшення витрат на логістику. Це вплинуло на можливості держави акумулювати ресурси у вигляді податків. Першочергово для покриття необхідних витрат на боротьбу з агресором уряд країни звернувся до НБУ, який на час війни тимчасово відмовився від своєї звичної практики уникати емісії для фінансування бюджету. Однак монетарне фінансування є небезпечним, адже це може призвести до неконтрольованої гіперінфляції [1, с. 644].

У цих умовах стало критично важливим швидке реформування системи державних фінансів, зміна підходів до управління ресурсами та оптимізація їхнього перерозподілу. Влада змушена була адаптувати податкову політику до нових реалій. На початку війни були введені фіскальні стимули для підтримки економіки: знижена ставка ПДВ на пальне до 7%, скасовано акциз, надано податкові пільги для малого бізнесу, зокрема для фізичних осіб, які сплачують єдиний податок. Також обмежено податкові перевірки та введено пільги для митного ввезення товарів, зокрема звільнення від ПДВ, акцизів та мит на транспортні засоби [2, с. 127]. Більш детальний аналіз запроваджених державою у 2022 р. податкових інструментів в цілях підтримки бізнесу та їх наслідки розкрито в наших попередніх дослідженнях [3, с. 611-614].

Одним із ключових параметрів ефективності реалізованої державою фінансової політики є показник виконання державного бюджету. Як свідчать наведені у табл. 1 статистичні дані, державний бюджет України в період 2021-2024 років характеризується значним зростанням як доходів, так і видатків, при цьому дефіцит бюджету залишається вкрай високим і зростає. Якщо впродовж аналізованого періоду доходи державного бюджету зросли в 2,4 рази, то дефіцит бюджету – в 6,9 разів. Це відображає посилення боргового навантаження на економіку країни, що пов'язано з викликами воєнного часу та необхідністю нарощування видатків на захист і оборону, на виплату соціальної допомоги населенню та заходи підтримки економічної активності. Скорочення негативного кредитування вказує на спроби стабілізувати боргову політику.

Таблиця 1

Виконання державного бюджету України за період 2021-2024 рр., у млн грн

Рік	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо (дефіцит)
2021	1296852,9	1490258,9	4531,4	-197937,4
2022	1787395,6	2705423,3	-3326,0	-914701,7
2023	2671998,0	4014418,1	-9309,5	-1333110,7
2024	3122713,4	4486682,7	-5469,3	-1358500,1

Джерело: складено авторами на основі [4]

Через воєнну агресію змінилася структура джерел доходів державного бюджету. Зниження кількості платників податків і виробництва призвело до скорочення податкових надходжень, але водночас збільшились надходження від міжнародних організацій, урядів інших країн у вигляді грантів, кредитів та безповоротної допомоги. Важливим джерелом стали також доходи від випуску військових облігацій. Згідно з дослідженнями, найбільшу частку в доходах бюджету у період з 24 лютого по 30 грудня 2022 року становили кошти, перераховані НБУ на спеціальний рахунок для фінансування Збройних сил. Друге місце за обсягом посідала міжнародна допомога, зокрема від ЄС та МВФ, яка становила 21,7% від загальної суми міжнародних надходжень [5, с. 28].

За оцінками Кужелева М., Нечипоренко А., у перший рік активних бойових дій спостерігалось суттєве зменшення доходів державного бюджету за майже всіма категоріями бюджетної класифікації, за винятком неподаткових надходжень. Водночас було зафіксовано незначне збільшення надходжень по податку на доходи фізичних осіб, що стало можливим завдяки перерозподілу ПДФО військових з місцевих бюджетів на державний бюджет, а також зростання зборів з ПДВ на вітчизняні товари. Основним джерелом покриття касового дефіциту стали фінансові надходження з-за кордону та від міжнародних організацій, обсяг яких у загальній структурі доходів зріс на 26,82 % у порівнянні з 2021 роком [6, с. 158].

У 2023 р. відбулись значні зміни структури доходів державного бюджету України. Зокрема, частка податкових надходжень знизилась до рівня 45,04 % з 53,14 % у 2022 р. Відбулося суттєве зростання частки неподаткових надходжень – з 19,38 % у 2022 р. до 37,11 % у 2023 р. Зростання останніх показників було зумовлене збільшенням власних надходжень бюджетних установ, які склали 30,4 % від загальної суми доходів державного бюджету. Водночас частка фінансових ресурсів, отриманих від іноземних країн та міжнародних організацій, знизилась до 16,22 % [6, с. 159].

У 2024 році частка податкових надходжень у доходах державного бюджету збільшилась до 52,75 %, а частка неподаткових надходжень, навпаки, знизилась до 31,20 %. Частка коштів від інших країн та міжнародних організацій не зазнала суттєвих змін і становила 16,22 % [6, с. 160].

Міжнародна фінансова допомога стала важливим джерелом доходів для України, компенсуючи зниження податкових надходжень під час війни. Вона включає гранти, гарантії, кредити та своп-лінії. Гранти від США та ЄС покривають бюджетні витрати без зобов'язань повернення. Гарантії від країн, як Велика Британія та Японія, зменшують ризики українських кредитів. Кредити від МВФ, Світового банку та ЄС допомагають підтримувати макрофінансову стабільність. Своп-лінії між центральними банками забезпечують ліквідність. Така підтримка зміцнює фінансову стійкість України, дозволяючи виконувати соціальні та оборонні зобов'язання під час війни [7, с. 337].

Основними партнерами України залишаються Японія, Канада та Велика Британія, які фінансують державний бюджет через гранти та кредити. МВФ надав допомогу за програмою EFF у розмірі близько 4,5 млрд дол., а Світовий банк – 5,5 млрд дол. на інвестиційні та системні проекти. Динаміка фінансування бюджету України у 2023-2024 роках, зображена на рис. 1, показує скорочення обсягів

дисципліни, про що свідчать аналітичні дані ДПСУ.

Висока залежність доходів держбюджету від зовнішнього фінансування ускладнює процес прогнозування, оскільки стандартні моделі не враховують вплив великої кількості як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Тому Мінфіну доводиться регулярно переглядати заплановані показники бюджету [6, с. 161].

Для вирішення бюджетних проблем важливо впровадити сценарне планування, яке дозволить враховувати можливі коливання міжнародної допомоги та створити фінансові резерви. Необхідно підвищити прозорість використання коштів від міжнародних партнерів, що забезпечить ефективніше спрямування грантів на стратегічні проекти, а не на покриття поточних дефіцитів.

Важливим кроком є прискорене впровадження цифрових технологій у адміністрування податків, що дозволить знизити витрати на управління податковими надходженнями та підвищить ефективність мобілізації внутрішніх ресурсів. Також розширення податкової бази через реформування пільг, підвищення оплати праці в соціальних секторах і заохочення офіційного працевлаштування сприятиме збільшенню доходів державного бюджету [6, с.162]. Тобто, зміни підходів до формування доходів державного бюджету потребують виважених, комплексних, системних рішень та дій.

Висновки. Отже, в умовах воєнного стану Україна зіткнулася з серйозними економічними труднощами, зокрема значним зменшенням доходів бюджету та частки податкових надходжень. Водночас зріс обсяг міжнародної фінансової допомоги, що дозволило покрити зростаючі витрати та зберегти макрофінансову стабільність. Однак це збільшило боргову залежність, що ставить під загрозу національну безпеку. Окрім того, проблеми адміністрування податків, зростання тіньової економіки та втрати податкової бази через бойові дії залишаються актуальними. Для покращення ситуації необхідно підвищити ефективність податкового адміністрування, розширювати податкову базу, стимулювати офіційне працевлаштування та забезпечити прозорість у використанні міжнародної допомоги, спрямовуючи кошти на стратегічні проекти. Це сприятиме фінансовій стабільності та відновленню економіки після війни.

Література

1. Прохорова М.Е., Гуменюк Я.М. Міжнародна фінансова допомога Україні. Наукові перспективи. 2023. №11(41). С. 640–651. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-640-651](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-640-651)
2. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Herald of kyiv national university of trade and economics*. 2022. Т. 145, № 5. С. 124–137. URL: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(145\)08](https://doi.org/10.31617/1.2022(145)08) (дата звернення: 22.10.2025).
3. Фінансовий простір України в умовах глобалізаційних і деглобалізаційних трансформацій: монографія / за наук. ред. д.е.н., професора С. В. Онишко. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. 686 с. URL: <https://api-ir.dpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7fbd233c-00b1-4092-920a-7ae19ddf22aa/content>
4. Виконання державного бюджету України (2024). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2024/> (дата звернення: 22.10.2025).
5. Ватаманюк-Зелінська У.З., Прицак Я.М., Зелінський М.-П.Б. Особливості формування та виконання державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2023. № 185. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-5> (дата звернення: 30.10.2025).
6. Кужелєв М. О., Нечипоренко А. В. Структура доходів державного бюджету України в умовах воєнного стану. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2025. № 4(18). URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/612/462> (дата звернення: 30.10.2025).
7. Посаднева О., Смоленко В. Аналіз впливу міжнародної допомоги на ресурсну базу державного бюджету України. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 2 (53). С. 335–340. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-46> (дата звернення: 25.10.2025).
8. Джерела фінансування загального фонду державного бюджету у 2024 році. *Міністрество фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Financing_ua_v31122024.pdf (дата звернення: 26.10.2025).
9. Джерела фінансування загального фонду державного бюджету у 2023 році. *Міністрество фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Carpates%20-%20Financing_ua_v29122023.pdf
10. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. Міністерство Фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435 (дата звернення: 26.10.2025).

References

1. Prokhorova M.E., Humeniuk Ya.M. Mizhnarodna finansova dopomoha Ukraini. Naukovi perspektyvy. 2023. No11(41). S. 640–651. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-640-651](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-640-651)
2. Chuhunov I., Pasichnyi M., Nikitishyn A. Dokhody Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Herald of kyiv national university of trade and economics. 2022. T. 145, № 5. S. 124–137. URL: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(145\)08](https://doi.org/10.31617/1.2022(145)08) (data zvernennia: 22.10.2025).
3. Finansovyi prostir Ukrainy v umovakh hlobalizatsiinykh i dehlobalizatsiinykh transformatsii: monohrafiia / za nauk. red. d.e.n., profesora S. V. Onyshko. Irpin: Derzhavnyi podatkovyi universytet, 2023. 686 s. URL: <https://api-ir.dpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7fbd233c-00b1-4092-920a-7ae19ddf22aa/content>
4. Vykonannia derzhavnoho biudzhetu Ukrainy (2024). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2024/> (data zvernennia: 22.10.2025).
5. Vatamaniuk-Zelinska U.Z., Pritsak Ya.M., Zelinskyi M.-P.B. Osoblyvosti formuvannia ta vykonannia derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Ekonomichnyi prostir. 2023. № 185. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-5> (data zvernennia: 30.10.2025).
6. Kuzheliev M. O., Nechyporenko A. V. Struktura dokhodiv derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. European scientific journal of Economic and Financial innovation. 2025. № 4(18). URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/612/462> (data zvernennia: 30.10.2025).
7. Posadnieva O., Smoliienko V. Analiz vplyvu mizhnarodnoi dopomohy na resursnu bazu derzhavnoho biudzhetu Ukrainy. Stalyi rozvytok ekonomiky. 2025. № 2 (53). S. 335–340. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-46> (data zvernennia: 25.10.2025).
8. Dzhherela finansuvannia zahalnoho fondu derzhavnoho biudzhetu u 2024 rotsi. Ministrestvo finansiv Ukrainy. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Financing_ua_v31122024.pdf (data zvernennia: 26.10.2025).
9. Dzhherela finansuvannia zahalnoho fondu derzhavnoho biudzhetu u 2023 rotsi. Ministrestvo finansiv Ukrainy. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Carpatas%20-%20Financing_ua_v29122023.pdf
10. Finansuvannia derzhavnoho biudzhetu Ukrainy z pochatku povnomashtabnoi viiny. Ministerstvo Finansiv Ukrainy. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435 (data zvernennia: 26.10.2025).